

Cultuurhistorische inventarisatie provincie Noord-Brabant

Gemeente Son en Breugel

Inhoud:

1	Woord vooraf	3
2	Criteria	4
3	Werkwijze	7
4	Historische karakteristiek van Son en Breugel Landschap Nederzettingen Bebouwing en groenelementen	10
5	Overzicht van straten, gebouwen en groenelementen	14
6	Literatuurlijst	20
7	Foto-overzicht	21

1 Woord vooraf

Dit overzicht van cultuurhistorisch waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen in de gemeente Son en Breugel, maakt deel uit van een -per gemeente opgezette- en zo "compleet" mogelijke inventarisatie in de provincie Noord-Brabant.

De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabants cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht dringend noodzakelijk gemaakt. Te meer omdat deze veranderingen steeds duidelijker kenmerken lijken te vertonen van een massaal afbrokkelingsproces, waarbij veel van wat als karakteristiek-Brabants mag gelden, voorgoed uit het beeld van stad en land dreigt te verdwijnen. Een ontwikkeling, die naar het oordeel van het bestuur van de provincie Noord-Brabant indruist tegen de in brede kring ondersteunde opvatting, dat elementen uit het verleden essentieel zijn voor de verscheidenheid en herkenbaarheid van het heden, en daarmee voor de leefbaarheid in het algemeen.

In weerwil hiervan is deze rapportage niet op de eerste plaats bedoeld als een "document humain", afschoon bekommernis om de toekomst van Brabants verleden het eigenlijke doel van deze uitgave licht dreigt te overstemmen. Dat doel is: het op systematische wijze -aan de hand van een aantal welomschreven criteria- optekenen van wat er in Brabant aan cultuurhistorisch waardevolle objecten aanwezig is, om op grond daarvan de prioriteiten te kunnen bepalen voor een effectief en samenhangend provinciaal monumentenbeleid.

De hier voor u liggende inventarisatie vertegenwoordigt letterlijk een serie momentopnames. Reden waarom de samenstellers het woord "compleet" in de inleidende zin van aanhalingstekens hebben voorzien. Niet zozeer omdat zij zich bij hun rapportage uitdrukkelijk ontslagen wilden zien van de pretentie van volledigheid. Zo'n pretentie zou, alleen al gelet op de betrekkelijkheid van het begrip "cultuurhistorisch waardevol", niet reëel zijn. Veeleer weerspiegelt deze schrijfwijze hun vrees dat, als het afbrokkelingsproces in het huidige, genadeloze tempo doorzet, ook een aantal van de hier opgenomen gegevens snel door de actualiteit zal zijn achterhaald.

Onderzoek en veldwerk voor de hier gepresenteerde inventarisatie vonden plaats in 1981 en werden verricht door drs.

A.J.C. van Leeuwen, drs. N.C.M. Maes en H.Th.M. Ruiter, arch. HBO, allen werkzaam bij de provincie Noord-Brabant. Wijzigingen die zich na die datum voordeden, konden om organisatorische redenen niet meer in deze uitgave worden verwerkt.

's-Hertogenbosch, augustus 1983

2. Criteria

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking kwamen, moest uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurde aan de hand van een aantal criteria, die verder in dit hoofdstuk groepsgewijs worden omschreven.

Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het product van een -al dan niet geleidelijke- historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel evenzeer voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk.

Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurversturende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nu nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken.

Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 hun uiteindelijke vorm kregen. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.

Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek zijn alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

- Architectonische en kunsthistorische criteria
 - het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedenbouwkundige of kunstenaar

- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw)-techniek, (bouw)type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

- Planologische, landschappelijke en stedenbouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten en erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedenbouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

- Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, was het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere. Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudige voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of bredere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werken, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote -zo niet dominerende- rol gespeeld. Objecten als daglonershuizen, weverswoningen, smidsen e.d., ontlenen vooral daaraan vaak hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen.

Ten slotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheids-waarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Onnodig te zeggen dat genoemde criteria niet alleen van belang zijn in het kader van deze inventarisatie. Zij spelen een cruciale rol bij het concrete monumentenbeleid van de provincie Noord-Brabant: bij het bepalen van de prioriteiten voor het behoud* van cultuurhistorisch waardevolle objecten en het ontwikkelen van het daarvoor meest geëigende instrumentarium.

* Naast genoemde criteria zullen in de praktijk ook andere factoren (bouwkundige staat, mogelijkheden tot functie-waardering, beschikbare middelen e.d.) het eventuele behoud van cultuurhistorisch waardevolle objecten bepalen.

3. Werkwijze

Bij het in kaart brengen en beschrijven van de verschillende cultuurhistorisch waardevolle objecten, met het doel een overzicht te geven van wat in de provincie op dit gebied bewaard is gebleven, werden de samenstellers met een aantal beperkingen geconfronteerd.

Om te beginnen was het met de beschikbare mankracht en financiële middelen, gelet ook op het tijdsbestek waarbinnen de werkzaamheden moesten worden afgerond, nauwelijks mogelijk uitvoerig bronnenonderzoek te verrichten naar de geschiedenis van een bepaald gebied. Men was daarom voornamelijk aangewezen op de beschikbare informatie, die doorgaans schaars aanwezig en bovendien niet altijd even betrouwbaar bleek.

Daarnaast waren er ook problemen van meer praktische aard. Zo leende, vooral in dicht bebouwde kommen, de situatie er zich niet altijd voor om bijvoorbeeld alle gevels van een gebouw nauwgezet te bestuderen. Voor interieurs gold dit in nog sterkere mate; deze konden slechts bij hoge uitzondering worden bezichtigd.

In verband hiermee kan het hier gepresenteerde materiaal slechts een indruk geven -zij het dan een redelijk verantwoorde- van de in de gebouwde omgeving aanwezige waarden, die voorwerp van monumentenzorg kunnen zijn en die bij planologische beslissingen in de beschouwing moeten worden betrokken.

Bij het bestuderen en beschrijven van de objecten is, zoals al aangestipt, de samenhang met de directe omgeving en met de nederzetting als geheel voortdurend goed in het oog gehouden. Een object kan, als deel én als exponent van een groter geheel, immers niet adequaat worden beschreven, als dit totaalbeeld bij de onderzoeker ontbreekt.

Belangrijke aanknopingspunten voor dit totaalbeeld vormen onder meer de specifieke kenmerken van de omgeving (hoogteligging, reliëf, perceelsvorm, bodemgebruik e.d.), die een rol hebben gespeeld met betrekking tot de plaats en aard van de nederzetting. Zo is er een hemelsbreed verschil tussen het landbouwgebied in de polders van Noordwest-Brabant en, om wat te noemen, een Kempens akkerdorp. In het eerste geval domineert het open, vlakke land, met zijn grote, verspreid gelegen boerehoeven; in het tweede geval hebben we te maken met een veel kleinschaliger akkerstructuur met een lint van boerderijen, gelegen op de oeverwallen van beken. Behalve het onderkennen van verschillen in "decor", is ook het bepalen van de invloed daarop van historische en sociaal-economische factoren - als conjunctuur, machts patronen, bestaansmiddelen, verkeersbindingen enz. - van groot belang voor het invullen van dat totaalbeeld. Een goed voorbeeld daarvan is Vught, dat zijn vorm met Markt en stationsbuurt kreeg onder invloed van de oude hoofdwegen tussen Eindhoven, Den Bosch en Tilburg, alsmede de latere spoorlijn.

En ten slotte kan ook literatuur over een gebied en de daarbinnen gelegen nederzettingen een - zij het vaak globaal- beeld geven van de dominanten die bij de ontwikkeling daarvan een rol hebben gespeeld.

Al dit materiaal te zamen vormt als het ware een soort "onderlegger", die in meerdere of mindere mate houvast biedt bij het verwerven van inzicht in hetgeen als karakteristiek mag worden aangemerkt.

In dit verband zijn ook oude kaarten van belang, vooral de sinds ca. 1830 gepubliceerde topografische kaarten 1:25.000 en 1:50.000. Deze zijn namelijk direct vergelijkbaar met de huidige stafkaarten van dezelfde schaal en geven daardoor een goed beeld van het veranderingsproces dat zowel nederzettingen als landschap in de loop der tijd hebben ondergaan. Overigens is het patroon dat uit het bestuderen en vergelijken van deze kaarten naar voren kwam, steeds ter plekke aangevuld met eigen waarnemingen met betrekking tot stratenpatroon, bebouwing en beplanting.

In hoeverre is, ondanks de hier gekozen opzet, waarbij een aantal concrete criteria als uitgangspunten dienen, toch niet het gevaar aanwezig dat er bepaalde subjectieve elementen in de beoordeling sluipen?

Degene die de inventarisatie uitvoert, maakt uit wat hij wel en niet documenteert. Hij wordt daarbij geleid door zijn kennis van de historische karakteristiek van de nederzetting. Welke elementen bepalen het eigen -specifieke- karakter daarvan? Is dit "eigene" nog afleesbaar aan bebouwing of omgeving, en in hoeverre is het door veranderingen verstoord?

Het zal duidelijk zijn dat alleen al dit deel van het afwegingsproces niet geheel objectief kán zijn. Het wordt immers niet alleen bepaald door de doelstelling van het onderzoek, maar ook de persoon van de inventarisator en de tijd waarvan hij het product is.

Tegelijkertijd echter mag men erop vertrouwen dat de systematiek en de criteria die aan dit onderzoek ten grondslag liggen, een zekere garantie bieden dat persoonlijke voorkeuren bij de beoordeling uiteindelijk nergens de boventoon voeren.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het verband tussen de ruimtelijke vorm van de nederzetting en de geomorfologische en landschappelijke context waarin zij geplaatst moet worden. Aansluitend volgt een schets van de karakteristieke bebouwingstypen en groenelementen.

In het daarop volgende hoofdstuk worden de verschillende objecten alfabetisch per straat behandeld. Straten die zich onderscheiden door een duidelijke samenhang van de daarin gelegen objecten, worden in voorkomende gevallen bovendien afzonderlijk beschreven.

Per object worden vermeld: huisnummer, algemene typering, geschatte bouwdatum, exacte bouwdatum*. (b.v. blijkens muurankers, jaarsteen, literatuurvermelding), data van belangrijke wijzigingen, de aanwezigheid van eventuele artefacten, zoals stootstenen, hekpalen e.d., bijgebouwen (met vermelding van eventueel afwijkende datering), groenelementen (waarbij oudere bomen met opgave stamomtrek), eventuele opmerkingen over details of bijzondere onderdelen**.

Iedere inventarisatie bevat bovendien één of meer kaarten van het onderzoeksgebied, schaal 1:10.000 (bij dichtere bebouwing ook uitsneden met schaal ca. 1:5.000). Daarop zijn de volgende zaken aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip)
- beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnamen en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen, zijn eveneens aangegeven. Groepen gebouwen die een karakteristiek geheel vormen of die deel uitmaken van een interessant nederzettingstype, zijn omlijnd.

* In tegenstelling tot de geschatte bouwdatum is de exacte bouwdatum in de tekst steeds onderstreept aangegeven.

** Voor zover het rijksmonumenten betreft, zijn de beschrijvingen ontleend aan de officiële monumentenlijst, zo nodig onderzijds aangevuld (aangegeven met N.B.).

4. Historische karakteristiek van de gemeente Son en Breugel.

Landschap.

De gemeente Son en Breugel bestaat uit de kerkdorpen Son en Breugel. Son is gelegen op de linkeroever van de Dommel, iets ten noorden van de samenvloeiing van Dommel en Grootte Beek. Breugel ligt op de rechteroever van de Dommel ten noorden van het punt waar de Breugelse Beek en de Herpenbeek in deze stroom uitmonden.

De kern van Son met de kerk is gelegen op 15 meter boven N.A.P., het gehucht Ekkersrijt ten zuidoosten ligt iets hoger, op ca. 16.5 meter, Wolfswinkel ten noorden van het dorp ligt daarentegen op ca. 13,5 meter.

Breugel ligt aanzienlijk lager dan Son, namelijk op ca. 13 meter boven N.A.P. evenals het gehucht Eind ten noordoosten.

Enkele akkers liggen ten opzichte van de omgeving beduidend hoger, zoals de Olenakker met ca. 15,7 meter.

Het bos- en heidegebied ten noordwesten van Son ligt op 15-18 meter. De beekdalen liggen weer lager, het Dommeldal op ca. 12, de dalen van de zijbeken op ca. 13,5 meter.

De bodem bestaat voornamelijk uit dekzand dat tijdens en na de laatste ijstijd (ca. 10.000 jaar geleden) door de wind is afgezet. Plaatselijk is er een lemig karakter, terwijl zich in de beekdalen plaatselijk veen kan hebben ontwikkeld. De waterlopen hebben geulen aanvankelijk met smeltwater in het dekzand uitgesleten, langs de beken zijn oeverwallen afgezet. Ten zuidwesten van Son komt plaatselijk löss voor aan de oppervlakte.

Het landschap binnen de gemeente kan onderscheiden worden in:

- a. De engere beekdalen van de Dommel met de Grote Beek, de Breugelse Beek de beekloop ten zuiden van de Hooidonkse akkers en de Herpenbeek, met graslanden en broekbosjes, de vroegere beemden en hakhoutpercelen. Het beekdal wordt ten zuiden van Son doorsneden door het Wilhelminakanaal.
- b. De dorpskommen van Son en Breugel met een aantal grotere en kleinere gehuchten met bebouwing en erven.
- c. De oude akkers en weilanden rondom de kernen. De oude akkerbodems waarvan de Hooidonkse akkers een zeer mooi voorbeeld zijn, ontstonden tijdens de middeleeuwen door eeuwenlange bemesting vanuit de potstal met toevoeging van heideplaggen. Veel akkers zijn nu omgezet in weiland, een nog groter gedeelte is bebouwd met woonwijken, en het gebied Heuvel-Ekkersrijt werd na sloop van alle agrarische bebouwing een industrieterrein.
- d. Een heideontginning van ca. 1900 ten noordwesten van Son (Sonniuswijk) is nog zeer duidelijk als zodanig herkenbaar, een deel ervan is ingezet voor woningbouw.
- e. De in de 19e eeuw grotendeels met naaldbout ingeplante heide ten westen van Son. Recentelijk is een deel van het bos verkaveld voor bungalowbouw.

Oorspronkelijk landschappelijke structuren en relaties met de nederzettingen zijn echter ondanks alle veranderingen ten zuiden en westen van Breugel nog zeer duidelijk herkenbaar en vormen een zeer karakteristiek beekdallandschap.

Nederzettingen

Son werd door Van der Aa in het midden van de vorige eeuw genoemd 'een tamelijk groot, doch geen fraai dorp, aan de Plaats of het Marktveld tamelijk dicht betimmerd'. De oude kern is nog steeds herkenbaar door de gerestaureerde toren van de middeleeuwse kerk, en ligt op een dekzandrug. De gehuchten Heuvel en Ekkersrijt zijn verdwenen, Bokt, Esp en Aanschot behoren nu tot de gemeente Eindhoven, Wolfswinkel ten noorden is wel bewaard gebleven op de Dommeloever, met een oud akkercomplex.

De oude parochiekerk met een niet-agrarisch buurtje eromheen, ligt in het centrum van een krans van gehuchten. In het midden van de 19e eeuw was de verkeersfunctie voor de kom allesbepalend, de gehuchten waren agrarisch van karakter. Van der Aa spreekt over een levendige 'doortogt' die het dorp welvaart bracht.

Juist de gunstige verkeersligging nabij Eindhoven heeft in recente tijd de ontwikkeling van het dorp bepaald: de aanleg van het Wilhelminakanaal, de verbreding van de verbindingsweg met Sint-Oedenrode en Eindhoven, een sterke industrialisatie en toenemend forensisme hebben de oude structuur doorsneden en er nieuwe elementen in gebracht.

Ten zuiden van het kanaal leidde dit tot een lintbebouwing van hoofdzakelijk woonhuizen. Het oude marktplein verloor in de jaren vijftig en zestig zijn westwand door verbreding van de hoofdweg. De oostzijde roept visueel nog een beeld op van de oude situatie. Door de aanwezigheid van raadhuis en enige oudere huizen bewaart deze Markt met de Dommelstraat, de verbinding met Breugel via een beekovergang, nog iets van de oude maat en schaal van de niet-agrarische buurt.

Wolfswinkel, nabij de Dommel en de plaats van de verdwenen watermolen, behield een oude structuur en een aantal karakteristieke boerderijen.

Breugel behield door een wat afzijdige ligging een wat meer agrarisch karakter dat nog zeer goed herkenbaar is in de relatie van Breugel, Keske en Eind met de Breugelse Beek met graslanden, broekbosjes en de oude hoge akkers, waar zich eertijds ook het kasteel Stakenburg bevond. Het is een wegdorp op een dekzandrug, met een langgerekte hoofdstraat die plaatselijk door verbreding een pleinkarakter krijgt. De van Son afgesplitste parochiekerk, ten noorden van de structuur is in de late middeleeuwen ingevoegd. De buurtschappen Keske en Eind zijn uitlopers van het wegdorp, Olen met een akkercomplex ligt ten oosten op een dekzandrug.

Hoewel een aantal boerderijen in deze buurtschappen een woonfunctie kreeg, bleef het landelijk karakter bewaard, alleen Eind werd doorsneden door een ontsluitingsweg voor de woonwijk 't Eigen ten noorden van de oude kerk.

Het wegdorp Van den Elsenstraat, Pieter Breugelplein en Veerstraat, bezit nog steeds een aaneengesloten, hoofdzakelijk eenlaagse bebouwing, waarin door sloop echter enige gaten zijn gevallen, terwijl de bebouwing sterk is gewijzigd sinds 1950. De Stakenburgstraat, leidend naar Hooidonk, grotendeels gelegen in de gemeente Nuenen, is een zeer karakteristieke weg langs de rand van de Hooidonkse akkers, die de beekloop op de gemeentegrens snijdt. Hier bevinden zich enige gave oudere boerderijen en woonhuizen. De brug over het Wilhelminakanaal, na 1945 als ophaalbrug vernieuwd, onderdeel van een reeks van drie, is zeer typerend. Door de ligging van de kerk en enige oudere huizen is ook de Genovevastraat visueel nog aantrekkelijk te noemen.

Bebouwing en groenelementen.

Boerderijen.

De weinige gaaf bewaarde boerderijen in de gemeente zijn van het langgeveltype met dwarsgeplaatste deel. In het algemeen zijn ze niet ouder dan de tweede helft van de vorige eeuw.

Een der beste voorbeelden is Rooyseweg 8 uit 1855, Eind 4 is relatief gaaf gebleven evenals Hooidonk 3 uit 1898, de woonboerderij V.d.Elsenstraat 50 is sterk verbouwd, evenals Lieshoutseweg 3. Een laat-19e eeuwse type met een in 1900 verbouwd woonhuis is de markant gelegen boerderij Stakenburgstraat 1. Wolfswinkel 1 is het enige voorbeeld van een kortgevelboerderij in de gemeente.

Enkele boerderijen in Wolfswinkel en Lieshoutseweg 1 en Olen 4 vertegenwoordigen het vroeg twintigste-eeuwse type.

Woonhuizen.

Behalve het beschermde deftige burgerhuis Dommelstraat 12, treffen we enkele eenvoudige eenlaags woonhuizen onder zadeldak uit de tweede helft van de 19e eeuw aan. Voorbeelden zijn Hooidonk 5, Dommelstraat 22, Nieuwstraat 21 en 33 en Wilhelminastraat 24.

Veerstraat 43 vertegenwoordigt het vroeg twintigste-eeuwse type met mansardekap. Aan de Sonse Markt bevindt zich nog een zeer sterk verbouwd hotel met laat 19e eeuwse stucversiering.

De vroegere pastorie is een fraai dorpswoonhuis uit het begin van de 19e eeuw, de laat 19e eeuwse pastorie is een goede vertegenwoordiger van de dorpspastorie met enige aan de neogotiek ontleende baksteenornamenten.

Kerkelijke gebouwen.

De laatmiddeleeuwse kerk van Son is op de toren na gesloopt na brand in 1958, de Breugelse kerk is ondanks een wat harde restauratie nog steeds een goed voorbeeld van een eenvoudige dorpskerk die landschappelijk fraai is gelegen.

Het gesticht Zonhove en het door de Sonse timmerman A.v.d.Ven naar het voorbeeld van Aarle-Rixtel gebouwde zusterklooster, beide in de Nieuwstraat zijn enigszins gewijzigde vertegenwoordigers van eenvoudige gestichtgebouwen.

Openbare gebouwen.

Het 18e eeuwse raadhuis domineert het Sonse Marktpllein en is beschermd monument.

Groenelementen

De Sonse Markt bezit nog een gedeelte van de oude lindebepanting. De tuin voor het gebouw Zonhove is in begin 20e eeuw in landschappelijke stijl aangelegd. De Stakenburgstraat, Hooionk en de jaagpaden van het Wilhelminakanaal hebben een markante laanbeplanting.